

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **КРАВЧУК Тетяни Юріївни**
на тему: **«Еколого-економічні засади формування землекористування
водоохоронних зон і прибережних смуг в межах території міста Києва»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Усі води на території України є національним надбанням народу України, однією з природних основ його економічного розвитку і соціального добробуту. В умовах нарощування антропогенних навантажень на природне середовище, розвитку суспільного виробництва й зростання матеріальних потреб виникає необхідність розроблення і дотримання особливих правил користування водними ресурсами, раціонального їх використання та екологічно спрямованого захисту.

Сьогодні, надмірне забруднення водних об'єктів різного роду шкідливими речовинами є наслідками неефективного, протизаконного використання земель водного фонду шляхом розорювання схилів прибережних захисних смуг.

Тому однією із найважливіших передумов збереження та примноження водних ресурсів у сучасних умовах стає формування водоохоронних обмежень у використанні земель, які покликані створити режим використання прибережних територій, що попереджуватиме їх забруднення, засмічення та вичерпання.

Саме через особливості охорони водних об'єктів формується таке землекористування, що пов'язане з земельними, економічними, екологічними, соціальними та правовими відносинами. Водночас, землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст має свою економіко-просторову прив'язку до водних об'єктів.

Таким чином, важливою задачею стає обґрунтування нових підходів до формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг, що свідчить про актуальність теми дисертації Т. Ю. Кравчук.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій дисертації. Ознайомлення зі змістом і структурою дисертації дає підстави стверджувати, що мета роботи, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування режиму землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст та оцінки ефективності відповідних заходів в умовах розвитку земельних відносин, досягнута. Викладені наукові положення, висновки і рекомендації є обґрунтованими, достовірними та аргументованими, оскільки базуються на використанні відповідних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, опрацьовано значну кількість вітчизняних та закордонних наукових праць щодо еколого-економічних засад формування землепорядного планування водоохоронних територій, законів та підзаконних нормативно-правових актів України щодо регулювання земельних відносин, землеустрою та формування режиму землекористування водоохоронних зон та прибережних захисних смуг в Україні.

Структурно дисертація включає анотацію, зміст, теоретичну та методичну частину, результати експериментальних досліджень та їх аналіз, висновки та пропозиції, список використаних джерел та додатки. Анотація дисертації у достатньому обсязі висвітлює основні положення і висновки, що містяться у дисертації, відображає її структуру та логіку викладення матеріалу.

При виконанні дослідження здобувачкою застосовано як загальноприйняті, так і сучасні методичні підходи для вирішення поставлених завдань, а саме: монографічний – при аналізі існуючих наукових підходів щодо досліджуваної проблеми, нормативних документів, збірників статистичної інформації; статистичний – при узагальненні статистичних даних, оцінки тенденцій зміни структури землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст; економічного аналізу – для визначення ефективності впорядкування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст; абстрактно-логічний – для обґрунтування мети, завдань і висновків дослідження.

Дисертаційне дослідження складається із трьох розділів. Розділи дисертації логічно побудовані та змістовно наповнені.

У першому розділі дисертації *«Теоретико-методологічні основи формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст»* здобувачкою розглянуто поняття та сутність землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст (с. 32–52); зарубіжний і вітчизняний досвід формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст (с. 53–81); методологічні основи формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст (с. 81–100). Опрацювання та критичне осмислення теоретико-методологічних підходів дали можливість здобувачці дійти висновку, що на відміну від законодавства пострадянських держав, у зарубіжних країнах не встановлюються охоронні зони абсолютно на всіх водних об'єктах. Практично всі природоохоронні заходи та методики встановлення певних меж охоронних зон розроблені тільки на водойми та водотоки, що мають особове цінне значення. У кожному конкретному випадку визначаються межі охоронних зон з урахуванням усіх природно-антропогенних факторів середовища, а також пропонуються певні природоохоронні заходи для конкретних водних об'єктів.

У другому розділі *«Стан та оцінка розвитку землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах території міста Києва»* здобувачкою досліджено тенденції розвитку землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах території міста Києва (с. 104–125); оцінку екологічного стану та безпеки землекористування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг міста Києва (с. 125–141); соціально-економічні наслідки землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг міста Києва (с. 141–159). У результаті проведеного аналізу авторкою з'ясовано, що межі водоохоронних зон в м. Києві не встановлювалися, а площа прибережних захисних смуг з 2015 р. не змінювалася і складає тільки 2,056 тис. га. Також встановлено, що в Генеральному плані м. Києва на період до 2020 р. інформація про водоохоронні зони відсутня. Окрім цього,

встановлено, що надмірне антропогенне навантаження на землекористування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг та гідроекосистеми призвело до істотного погіршення якості поверхневих вод. До головних чинників забруднення водойм міста Києва відноситься порушення режиму землекористування прибережних захисних смуг, поверхневі стоки з території міського землекористування водоохоронних зон, стоки дощової каналізації, періодичні скиди забруднюючих речовин антропогенного характеру, а також стихійні сміттєзвалища на берегах озер.

У третьому розділі «Основні напрями розвитку міського землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг» здобувачкою розглянуто інституціональне забезпечення розвитку міського землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг (с. 162–181); основні інституційні та еколого-економічні напрями формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг (с. 181–220); методичні підходи оцінки вартості землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг (с. 220–242). Результатом дослідження є авторські пропозиції щодо використання «Індексу екологічного благополуччя» водозбірного басейну як інтегрального показника, що характеризує здатність водозбору формувати умови гідрологічного режиму землекористування та об'єднує непорівнянні між собою параметри (такі як лісистість, антропогенна завантаженість землекористування, екологічна стабільність та екологічна небезпека, механічний склад ґрунтів, густина річкової мережі, озерність та заболоченість, коефіцієнт зволоження, фактор ерозійної ролі рельєфу). З метою обґрунтування зонування території за величиною індексу екологічного благополуччя, визначено три групи водозборів. До першої групи входять водозбори з найнижчим *I_{еб}* (до 30 балів), для яких потрібне першочергове встановлення меж водоохоронних зон за землепорядними проєктами, що враховують особливості стокоформуючих поверхонь, таксаційні характеристики та екологічну забрудненість водних об'єктів та порушеність лісових насаджень з дотриманням у них відповідного режиму. Друга група водозборів із середнім показником *I_{еб}* (від 31 до 45 балів) включає водні

об'єкти, для яких виділення водоохоронних зон необхідно провести після закінчення їх встановлення у першій групі. Третя група з високим показником *I_{еб}* (від 46 до 60 балів) включає всі водні об'єкти, що залишилися, розташовані в слабоосвоєних районах, де водоохоронні зони можуть бути встановлені пізніше.

Також здобувачкою обґрунтовано, що оцінка балансової вартості багатофункціонального землекористування прибережних захисних смуг повинна здійснюватися з використанням експертної грошової оцінки земельних ділянок.

Достовірність результатів і новизна досліджень. Результати дисертації відзначається високим рівнем достовірності та обґрунтованості з огляду на те, що при опрацюванні значних статистичних та фактологічних даних здобувачка використовувала офіційні статистичні дані Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державної служби статистики України та м. Києва, Державного кадастру України, комунального підприємства «Київгенплан».

Результати дисертації містять наукову новизну, яка полягає у розробленні еколого-економічних та інституційних засад землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст в умовах розвитку земельних відносин.

Авторкою вперше сформульовано поняття землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст як територіального комплексу оптимальних взаємозв'язків землі, води, інших природних ресурсів та атмосфери через склад і структуру функціонального використання земельної території, систему організації і методів використання землі, водних та інших природних ресурсів на різних правах власності.

Дисертанткою удосконалено методологічні основи еколого-економічного обґрунтування формування режиму землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст, зокрема, розроблено логічно-змістовну схему методологічного процесу проектування землекористування водоохоронної зони та прибережних захисних смуг в містах.

Здобувачкою також удосконалено напрями інституціонального забезпечення формування землекористування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг в межах територій міст, які включають удосконалення земельного законодавства; розроблення та реалізацію водної стратегії, цільових міських програм; створення системи зонування земель за підтипами їх функціонального використання; системи обмежень у використанні земель та інших природних ресурсів.

В дисертації розвинуто підходи щодо визначення «Індексу екологічного благополуччя» водозбірною басейну як інтегрального показника, що характеризує здатність водозбору формувати умови гідрологічного режиму землекористування та об'єднує непорівнянні між собою параметри такі як: лісистість, антропогенна завантаженість землекористування, екологічна стабільність та екологічна небезпека, заболоченість та ін.

Окрім цього, набули подальшого розвитку науково обґрунтовані підходи щодо зонування території за величиною індексу екологічного благополуччя формування землекористування та оцінки вартості багатofункціонального землекористування прибережних захисних смуг.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося з урахуванням Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року, Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року, а також основних напрямів державної політики України в галузі охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Дисертаційне дослідження пов'язане з програми наукових досліджень Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, а саме науково-технічної програми «Напрями розвитку та механізми формування економіки і екології землекористування в умовах нових земельних відносин» (номер державної реєстрації 0111U006654).

Практичне значення результатів дослідження. Науково-практичні результати дослідження пройшли апробацію і прийняті до впровадження у діяльність підприємств та установ.

Авторські пропозиції щодо створення системи зонування землекористування за «Індексом благополуччя» та земель прибережної захисної смуги за підтипами землекористування знайшли своє практичне застосування у Державному підприємстві «Науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» (довідка від 27.12.2022 р. № 32-0.22-464/2-22).

Результати досліджень пов'язані з визначенням вартості землекористування водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, оцінкою «Індексу екологічного благополуччя» використовуються у Комунальному підприємстві по охороні, утриманню та експлуатації земель водного фонду м. Києва «Плесо» (довідка від 07.06.2022 р. № 077/221-104) та Комунальному підприємстві виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) «Київський інститут земельних відносин» (довідка від 03.05.2023 р. № 313-32/6581).

Здобувачкою апробовано методичні підходи щодо оцінки вартості землекористування водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, а також рекомендації щодо розроблення проекту організації і встановлення меж територій земель водного фонду та водоохоронних зон у діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «Земспецпроект Груп» (довідка від 10.04.2023 р. № 37).

Повнота викладення основних наукових результатів в опублікованих працях. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 16 наукових працях, з яких стаття в науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 3 статті у наукових фахових виданнях України, 12 тез доповідей науково-практичних конференцій.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У дисертації Т. Ю. Кравчук відсутні порушення академічної доброчесності. У дослідженні повною мірою дотримано вимоги щодо посилань на літературні

джерела та джерела статистичної інформації. Використання ідей, результатів та текстів інших авторів містить посилання на відповідне джерело інформації.

Дискусійні положення та зауваження щодо роботи. Позитивно оцінюючи достатньо високий науковий рівень підготовки дисертації, необхідно звернути увагу на окремі недоліки та дискусійні положення представленого дослідження:

1. Не до кінця зрозумілим є використання терміну «скупе» визначення морсько-сухопутної та пляжної зони (с. 61).

2. Авторці потрібно було ширше розкрити інвестиційні пілотні заходи в межах проєкту Revitalization of Urban River Spaces (с. 75), а саме виокремити особливості щодо облаштування територій, вплив на урбанізований простір та підходи щодо планування та імплементації.

3. На нашу думку, логічно-змістовна схема методологічного процесу проєктування землекористування водоохоронної зони та прибережної захисної смуги (рис. 1.14, с. 99), вимагає ідентифікації ролі участі зацікавлених осіб на кожному з проєктних етапів.

4. Потребують додаткового обґрунтування авторські пропозиції щодо звуження положень статті 58 Земельного кодексу України, зокрема її пункту 2 (с. 176). Адже, таким чином унеможлиблюється встановлення меж територій земель водного фонду та водоохоронних зон за результатами розроблення схем землеустрою та комплексних планів просторового розвитку громад.

5. Існує необхідність покращення візуалізації груп водозбору на схемі зонування за інтегральним показником екологічного благополуччя в межах м. Києва (рис. 3.13, с. 204). Це дасть можливість чіткіше продемонструвати особливості формування гідрологічного режиму на річкових водозборах басейну Дніпра.

Водночас, наведені зауваження мають окремий характер, тому не знижують достатньо високий науковий рівень дисертації і не виливають на її загальну позитивну оцінку.

Загальний висновок. Дисертація Кравчук Тетяни Юріївни на тему: «Еколого-економічні засади формування землекористування водоохоронних

зон і прибережних смуг в межах території міста Києва» за своїм науковим рівнем та практичною цінністю, новизною, дотриманням академічної доброчесності, достовірністю результатів, змістом та оформленням повністю відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» (05 «Соціальні та поведінкові науки»).

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**професор кафедри кадастру територій
Національного університету
«Львівська політехніка»,
доктор економічних наук,
професор**

Роман КУРИЛЬЦІВ

Підпис Романа КУРИЛЬЦІВА засвідчую

Вчений секретар

Національного університету
«Львівська політехніка»
кандидат технічних наук, доцент

Роман БРИЛИНСЬКИЙ

07 листопада 2022 року